

KREMEĽSKÝ MÁG



GIULIANO DA EMPOLI

VEĽKÁ CENA FRANCÚZSKEJ AKADEMIE ZA ROMÁN 2022



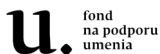
**KREMEĽSKÝ
MÁG**

Z francúzskeho originálu Giuliano da Empoli:
LE MAGE DU KREMLIN,
ktorý vyšiel vo vydavateľstve Éditions Gallimard, Paríž 2022,
preložil Peter Kijaba.
Vyšlo vo Vydavateľstve TATRAN, Bratislava 2023 ako 5434. publikácia
a 38. zväzok edície Svetová tvorba.
Vydanie I.

Knižnú väzbu navrhol a spracoval Peter Zentko.
Zodpovedná redaktorka Eva Melichárková
Jazykové redaktorky Zlata Sršňová, Katka Vilhanová
Technický redaktor Peter Zentko
Sadzba AldoDesign
Vytlačil FINIDR, s.r.o., Český Těšín.

www.slovtatran.sk

:: knihy pre **hodnotnejší** život



Publikáciu z verejných zdrojov podporil Fond na podporu umenia.

All rights reserved.

Copyright © Éditions Gallimard, 2022
Translation © Peter Kijaba 2023
Slovak edition © Vydavateľstvo TATRAN 2023

ISBN 978-80-222-1406-3

GIULIANO DA EMPOLI

**KREMEĽSKÝ
MÁG**

TATRAN

Tento román je inšpirovaný skutočnými udalosťami a postavami,
ktorým autor prepožičal súkromný život a imaginárne výroky.
Napriek tomu ide o nefalšovaný ruský príbeh.

Venované Alme

Život je komédia. Treba ju hrať vážne.

ALEXANDRE KOJÈVE

1

Dlho sa o ňom hovorilo všetko možné. Niektorí tvrdili, že sa utiahol do kláštora na hore Athos, aby sa modlil medzi kameňmi a jaštericami, iní prisahali, že ho videli v istej vile v Sotogrande vlniť sa uprostred armády manekýnok omámených kokaínom. Ďalší zas tvrdili, že natrafili na jeho stopy na pristávacej dráhe v Šardžá, v hlavnom štábe domobrany Donbasu alebo v ruinách Mogadiša.

Odkedy sa Vadim Baranov vzdal funkcie Cárovho poradcu, namiesto toho, aby príbehy na jeho účet utíchli, začali sa množiť. Aj to sa občas stáva. Väčšinu mocných mužov sprevádza aura zastupovanej pozície len do momentu, keď ju stratia. Potom akoby im vytrhli kábel zo zásuvky. Spľasknú ako postavičky pri vchode do zábavných parkov. Stretávate ich na ulici a nedokážete pochopiť, ako mohol takýto človek vzbudzovať toľko vášní.

Baranov patril k inému druhu, aj keď si popravde netrúfam povedať k akému. Fotografie ukazovali portrét mohutného muža, nie však atletickej postavy, odetého takmer vždy v tmavých farbách a v oblekoch o číslo väčších. Nevýraznú, možno trochu chlapčenskú tvár mal bledú, vlasy čierne, nepoddajné, účes ako na prvé sväté prijímanie. V istom videu natočenom pri príležitosti akéhosi oficiálne-

ho stretnutia ho vidíme, ako sa smeje – vskutku zriedkavý jav v Rusku, kde sa obyčajný úsmev považuje za známku idiotizmu. Naozaj pôsobil dojmom, že sa o svoj vzhľad vôbec nestará. Dosť zvláštne, ak vezmeme do úvahy, že jeho prácou vlastne bolo rozostaviť zrkadlá do kruhu, aby premenili malú iskru na magické očarenie.

Baranov prešiel životom obklopený záhadami. Jedinou viac či menej istou skutočnosťou bol jeho vplyv na Cára. Počas pätnástich rokov v jeho službách vždy prispieval k upevneniu cárskej moci rozhodujúcim spôsobom.

Nazývali ho „kremeľský mág“, „nový Rasputin“. V tom čase nemal presne vymedzenú úlohu. V kancelárii panovníka sa objavil vždy až vtedy, keď boli bežné záležitosti dávno vybavené, a sekretariát ho nikdy neohlasoval. Možno ho cez priamu linku povolával Cár osobne. Alebo sám uhádol vhodný moment, vďaka svojmu úžasnému talentu, o ktorom každý hovoril, ale nikto nedokázal s určitosťou popísať, v čom vlastne spočíva. Občas sa k nim pridala niekto ďalší. Oblúbený minister alebo šéf štátneho podniku. Ale ak vezmeme do úvahy, že v Moskve už stáročia zásadne nikto nikdy a nič neprezradí, ani prítomnosť občasných svedkov nedokázala vrhnúť svetlo na nočné aktivity Cára a jeho poradcu. Príležitostne sme sa však dozvedeli o ich dôsledkoch. Raz sa Rusko napríklad prebudilo, aby sa dozvedelo o zatknutí najbohatšieho a najznámejšieho podnikateľa v krajine, zosobneného symbolu nového kapitalistického systému. Inokedy zas došlo k odvolaniu všetkých prezidentov republík Federácie, zvolených ľuďom. Odteraz ich bude menovať Cár a nik iný, oznámili napoly spiacim občanom prvé ranné správy. Vo väčšine prípadov však plody kremeľskej nespavosti zostali neviditeľné. Až po rokoch si bolo možné všimnúť zmeny, ktoré vtedy už vyze-

rali celkom prirodzene, hoci v skutočnosti boli výsledkom dôkladnej činnosti.

Baranov bol v tom čase veľmi diskrétny, nikde sa neukazoval a ani vo sne by mu nezišlo na um poskytnúť rozhovor. Mal však jednu zvláštnosť. Z času na čas niečo napísal, buď krátku esej, ktorú uverejnil v pochybnom nezávislom časopise, alebo štúdiu vojenskej stratégie určenú armádnym špičkám, niekedy dokonca poviedku svedčiacu o jeho zmysle pre paradox v najlepšej ruskej tradícii. Svoju tvorbu nikdy nepodpisoval vlastným menom, zato ju okorenil narážkami, ktoré poslúžili ako kľúč potrebný na interpretáciu nového sveta rodiaceho sa z bezsenných nocí Kremľa. Moskovskí dvorania a kariérni diplomati, predhávajúci sa v tom, kto prvý rozlúšti Baranovove nejasné vyjadrenia, tomu v každom prípade verili.

Pseudonym Nicolas Brandeis, za ktorým sa pri týchto príležitostiach skrýval, len prispel ku konečnému zmätku. Tí najhorlivejší v mene spoznali vedľajšiu postavu druhotriedneho románu Josepha Rotha. Tatára, istý druh *deus ex machina*, ktorý sa v príbehu objavil vždy v rozhodujúcom momente, aby vzápätí zase zmizol. „Na to, aby si niečo dobyl, nepotrebuješ silu,“ tvrdil, „všetko je zhnité a poddajné. Ale pustiť niekoho, nechať ho ísť, na tom skutočne záleží.“ Tak ako sa postavy z Rothovho románu zaujímali o Tatárove činy, ktorých obdivuhodná ľahkovážnosť bola zárukou každého úspechu, aj hodnostári Kremľa a celé ich okolie sa pokúšali uloviť akýkoľvek malý náznak Baranovových úmyslov a vďaka nim aj Cárove zámyery. Táto úloha bola o to beznámejšia, že kremelský mág bol presvedčený, že plagiát je základom pokroku: preto nebolo nikdy jasné, či práve vyjadruje svoje vlastné myšlienky, alebo sa len pohráva s myšlienkami iných.

K oslave tejto dvojzmyselnosti došlo istého zimného večera, keď sa kolóna nablýskaných limuzín v sprievode sirén a ochrankárov nahrnula do malého avantgardného divadla, kde sa hrala jednoaktovka od Nicolasa Brandeisa. Zrazu bolo vidieť bankárov, ropných magnátov, ministrov a generálov FSB (*federalnaja služba bezopašnosti* – ruská spravodajská služba – pozn. prekl.) stojacich v rade so svojimi milenkami ovešanými zafírmami a rubínmi, len aby sa usadili v otlčených sedadlách divadla, o existencii ktorého dovtedy nemali ani potuchy, aby boli vo finále svedkami predstavenia, ktoré zosmiešňovalo maniere a kultúrne nároky bankárov, ropných magnátov, ministrov a generálov FSB. „V civilizovanej krajine by vypukla občianska vojna,“ vyhlásil v istom momente hrdina hry, „ale u nás nemáme občanov, pôjde teda o vojnu medzi lokajmi. Nie je horšia ako občianska, je len trochu odpudzujúcejšia, úbohejšia.“ V ten večer sa Baranov v sále neukázal, ale bankári a ministri z opatrnosti hlasno tleskali: niektorí tvrdili, že autor pozoruje obecenstvo cez malý priezor napravo od lôže.

Ani tieto tak trochu detinské zábavky však nedokázali rozptýliť Baranovov vnútorný nepokoj. Od istého času sa tým zopár ľuďom, čo mali možnosť občas sa s ním stretnúť, začalo zdať, že má čoraz temnejšiu náladu. Hovorilo sa, že je ustarostený, unavený. Že má myšlienky inde. Začal príliš zavčasu a teraz je znechutený. Hlavne sám zo seba. A z Cára, ktorého na revanš neznechutí nič. Uvedomil si to a začal ho nenávidieť. Čo? Doviedol som ťa až sem a ty máš odvalu byť znechutený? Nikdy netreba podceňovať sentimentálnu stránku politických vzťahov.

Jedného dňa Baranov zmizol. Kremel' oznámil rezignáciu poradcu prezidenta Ruskej federácie krátkou správou.

Od tej chvíle sa všetky stopy po ňom stratili, teda okrem toho, že sa pravidelne objavoval hocikde vo svete, ale to nikto nikdy nepotvrdil.

Keď som o niekoľko rokov prišiel do Moskvy, spomienka na Baranova sa vznášala vo vzduchu ako nejasný tieň, ktorý sa oslobodený od ináč nezanedbateľného tela mohol tu a tam voľne objaviť, vždy keď sa zdalo vhodné poukázať na zvlášť ponuré praktiky Kremľa. Vzhľadom na to, že Moskva – nevyspytateľná metropola novej éry s presne nedefinovanými kontúrami – sa nečakane ocitla v centre diania, mal bývalý kremelský mág svojich exegétov aj medzi nami cudzincami.

Novinár BBC natočil dokument, v ktorom Baranovovi pripisoval zodpovednosť za to, že do politiky vniesol umenie avantgardného divadla. Jeden z jeho kolegov napísal knihu, kde ho označil za eskamotéra, ktorý obyčajným lusknutím prstov dokáže, aby sa osoby či strany objavili alebo zmizli. Istý profesor mu venoval monografiu: „Vadim Baranov a vynález falošnej demokracie.“ Všetci sa zaujímali o jeho najnovšie aktivity. Má ešte vždy vplyv na Cára? Akú úlohu zohral vo vojne proti Ukrajine? A ako prispel k vypracovaniu stratégie propagandy, ktorá mala taký obrovský vplyv na geopolitickú rovnováhu planéty?

Osobne som všetky tie nezmysly sledoval s určitým nadhľadom. Mŕtvi ma vždy zaujímali viac ako živí. Cítil som sa stratený vo svete, kým som nezistil, že väčšinu času môžem tráviť v ich spoločnosti namiesto toho, aby som sa trápil so svojimi súčasníkmi. Preto som v Moskve, ale aj inde navštevoval najmä knižnice a archívy, niekoľko reštaurácií a kaviarne, kde si čašníci postupne zvykli na moju osamelú prítomnosť. Listoval som v starých kni-

hách, prechádzal sa v bledom zimnom svetle a každé neskoré popoludnie zažíval znovuzrodenie v pare kúpeľov na Seleznevskej ulici.

Večer mi potom v malom bare v čínskej štvrti *Kitai-Gorod*, kam som občas chodieval oddychovať a zabúdať, veľkoryso zabuchli dvere rovno pred nosom. Takmer všade mi robil spoločnosť úžasný fantóm, v ktorom som spoznal možného spojenca pri niekoľkých úvahách, ktorým som sa oddával.

Jevgenij Zamjatin bol autor zo začiatku dvadsiateho storočia. Narodil sa v dedine cigánov a zlodejov koní, cárске úrady ho zatkli a poslali do exilu za účasť na revolúcii v roku 1905. Vďaka svojmu rozprávačskému umeniu bol obľúbeným spisovateľom, ale aj námorným inžinierom v Anglicku, kde zostrojil niekoľko ľadoborcov. Po návrate do Ruska v roku 1918 a následnej účasti v boľševickej revolúcii čoskoro pochopil, že raj robotníckej triedy nie je na programe dňa. A tak sa dal do písania románu: *My*. A tu sa zrodil jeden z tých neuveriteľných javov, ktorý nám pomáha pochopiť, o čom hovoria fyzici, keď spomínajú hypotézu existencie paralelných vesmírov.

V roku 1922 prestal byť Zamjatin obyčajným spisovateľom a stal sa strojom času. Pretože sa nazdával, že píše ostrú kritiku budovania sovietskeho systému. Cenzori zakázali knihu publikovať a ich dôvod tkvel v tom, že aj oni ju čítali rovnakým spôsobom. V skutočnosti však Zamjatinova kritika nebola adresovaná im. Bez toho, aby si to uvedomoval, preskočil celé storočie, aby sa prihovárал priamo nám, našej ére. V knihe nás zobrazuje ako spoločnosť riadenú logikou, ktorá chce zabezpečiť maximálnu efektivitu, preto všetko premieňa na čísla a život každého jednotlivca v nej je nastavený do najmenších detailov.

Neobľomná, no pohodlná diktatúra, umožňujúca komunikovať stlačením jediného tlačidla skomponovať do hodiny tri hudobné sonáty, vzťahy medzi pohlaviami reguluje automatický mechanizmus, určujúci najkompatibilnejších partnerov a umožňujúci párenie s každým z nich. V Zamjatinovom svete bolo všetko vrátane ulice s umelecky zdobenou membránou zaznamenávajúcou rozhovory chodcov prehľadné. Je jasné, že aj hlasovanie na takomto mieste muselo byť verejné: „Hovorí sa, že starci hlasovali tajne, náhlivo ako zloději,“ vyhlasuje v istom momente D-503 – hlavná postava. „Nikdy sme presne nezistili, načo im bolo dobré všetko to tajnostkárstvo (...). My nič neskrývame, za nič sa nehanbíme: oslavujeme voľby otvorene, čestne, za bieleho dňa. Vidím, že všetci hlasujú za Dobrodinca; všetci vidia, že tiež hlasujem za Dobrodinca.“

Odkedy som ho objavil, bol som Zamjatinom posadnutý. Zdalo sa mi, že v jeho diele sa sústreďujú všetky otázky našej doby. V knihe *My* nepísal len o Sovietskom zväze, ale predovšetkým o hladkom, bezchybnom svete algoritmov, o globálnom matrixe v procese výstavby a v protiklade s tým o nenapraviteľnej nedostatočnosti našich primitívnych mozgov. Zamjatin bol prorok, nehovoril iba o Stalinovi: ukazoval na všetkých budúcich diktátorov, oligarchov zo Silicon Valley aj mandarínov zo zjednotenej čínskej strany. Jeho kniha bola definitívnou zbraňou proti digitálnemu mravenisku, ktoré začalo pokrývať planétu, a mojou povinnosťou bolo zbraň vyhrabať a nasmerovať ju správnym smerom. Ozajstným problémom však bolo, že prostriedky, ktoré som mal k dispozícii, pozíciou Marka Zuckerberga ani Si Ťin-pchinga nijako neotrasú. Pod zámienkou, že Zamjatin ušiel pred Stalinom a dožil svoje posledné dni v Paríži, sa mi podarilo presvedčiť moju uni-

verzitu, aby moju štúdiu o jeho osobnosti zafinancovala. Jedno z vydavateľstiev prejavilo neurčitý záujem o nové vydanie diela *My* a môj dobrý priateľ, producent dokumentárnych filmov, sa k myšlienke, aby sme niečo podnikli, postavil tiež skôr pozitívne. „Keď budeš v Moskve, pokús sa nájsť materiál,“ povedal mi, popíjajúc kokteil Negroni v bare deviateho parížskeho obvodu.

Po príchode do Moskvy odvrátilo moju pozornosť od úlohy zistenie, že to neľútostné mesto mi dokáže nežne učarovať zakaždým, keď sa túlam zamrznutými uličkami Petrovky či Arbatu. Temnota nepreniknuteľných stalinových fasád ustúpila žiarivým odleskom starých bojarových sídiel a dokonca aj sneh, premenený na blato kolesami nekonečného sprievodu čiernych sedanov, sa znovu vrátil k svojej čistote na dvoroch a v skrytých záhradkách, šeptajúcich príbehy zašlej éry.

Všetky márnosti, Zamjatinove dvadsiate roky a román *My* o pomýlenej budúcnosti, jazvy, ktorými Stalin poznal mesto, ale aj láskavejšie stopy predrevolučnej Moskvy sa vo mne pretínali a vytvárali rovnaký nesúlad, aký charakterizoval aj môj každodenný život. Napriek tomu som celkom nestratil záujem o to, čo sa okolo mňa deje. Prestal som čítať dennú tlač, ale sociálne siete dostatočne uspokojovali moju obmedzenú potrebu informácií.

Medzi ruskými profilmi, ktoré som sledoval, som natrafil na istého Nicolasa Brandeisa. Išlo skôr o študenta ukrývajúceho sa v malom byte v Kazani, než o čarodejníka z Kremľa, ale nebol som si istý, tak som ho čítal. V Rusku nikto nič nevie, treba sa s tým vyrovnáť alebo odísť. Nebolo to nič svetoborné, nakoľko Brandeis publikoval jedinú vetu každých desať alebo pätnásť dní, nikdy nekomentoval aktuálne udalosti, kamufloval literárne fragmenty, citoval

strofy piesní alebo sa odvolával na Paris Review – čo podporovalo teóriu kazanského študenta.

„V raji je povolené všetko okrem zvedavosti.“

„Keď ti zomrie priateľ, nepochovávajú ho. Trochu odstúp a vyčkaj. Priletia supy a ty získaš veľa nových priateľov.“

„Nič na svete nie je smutnejšie, ako keď zdravú a silnú rodinu roztrhá na kusy hlúpa banalita. Napríklad svorka vlkov.“

Mladý muž mal trochu pochmúrne myšlienky, ale miestnemu koloritu sa prispôbil vcelku úspešne.

Raz večer som namiesto zvyčajnej návštevy baru zostal doma a čítal si. Prenajal som si dve izby na poslednom poschodí krásnej budovy z päťdesiatych rokov, postavenej nemeckými vojnovými zajatcami; čosi ako poznávací znak moskovských pomerov: moc a buržoázne pohodlie stojace ako vždy na pevných základoch útlaku. Oranžové odlesky mesta na oknách bičovalo nervózne sneženie. V byte vládla atmosféra improvizácie, ktorú zvyknem kopírovať všade: hrbý kníh, obaly od jedla z fastfoodov a poloprázdne fľaše vína. Hlas Marlene Dietrichovej dodával atmosfére dekadentný nádych, zvýrazňujúci pocit odlišnosti – v tom čase hlavný zdroj mojich pôžitkov.

Zamjatina som na chvíľu opustil kvôli istej Nabokovovej poviedke, ale tá ma ako zvyčajne pomaly uspávala: penzista z hotela Montreux Palace bol na môj vkus až príliš rafinovaný. Bez toho, aby som si to uvedomoval, môj pohľad každé dve minúty opúšťal knihu, hľadajúc nejakú útechu, aby napokon neodvratne spočinul na prekliatom tablete. A niekde tam, stratený medzi chvíľkovými rozhorčeniami a fotografiami koál, som zrazu objavil túto vetu: „Medzi priesvitnými múrmi, sťahy utkanými z iskrivého vzduchu, žijeme každému na očiach, zaplavení svetlom. Nemáme